

ARAYIŞ VE KAÇIŞ METAFORU OLARAK BAUDELAİRE'İN KÖTÜLÜK ÇİÇEKLERİ*

Öğr.Gör.Dr. Tülin Kartal GÜNGÖR¹

ÖZET

19. yüzyıl edebiyat ve düşünce tarihine bakıldığında; bazı yazarların evrenin gizli sınırlarını zorladıkları, yeniyi bulmak ve bilinmeyene olan merakı gidermek için yeryüzünü anlama, kendi dışında gelişen gerçeği tanımlama ve insanın sorunlarını aydınlatma tutkusu içinde oldukları görülür. Bu ender sanatçılardan biri de sembolizmin öncüsü kabul edilen Baudelaire'dir. Romantizm ile sembolizm arasında köprü kurmuş olan ve yapıtlarıyla çağdaşlarını aşarak, doğrudan 20. yüzyıla seslenmiş olan şairin şiirlerinin oluşumunda temel yaratıcılık noktası zengin imgelem gücüdür. İyiyle kötünün, düşünle gerçeğin, cennetle cehennemın savaşım verdiği bir dünyada; Baudelaire zengin imgelem gücü sayesinde aklın sınırlarını zorlayarak güzelliği hissettirecek yapıtlar sunar. Onun yapıtları varoluşçuluğun düalizmini yansıtır. Bu ikilik ruhla beden, düşünceyle özdek, iyiyle kötülüğün bitmek bilmeyen savaşımıdır. Baudelaire yaşamı boyunca hep bu zıt duyguların çatışmasına tanık olur. İnsan ne kadar iyiye, güzele sonsuz olana ulaşmak istese de şeytan, her seferinde kötüyü, çirkini seçmeye yönlendirir. Şair, acı veren bu korkunç gerçekten uzaklaşmak için çeşitli yollar arar. Kimi zaman düşsel yolculuklara çıkar, bazen de bir kadında, sanatta, uyuşturucuda arar acısını hafifletecek ilacı.

Bu çalışmada, şairin içine düştüğü trajik konumdan, yalnızlıktan ve iç sıkıntısından kurtulmak için yolculuğa, kadına, uyuşturucuya nasıl sığındığı ve sonunda ölüme duyduğu özlem incelenmiştir. Baudelaire'in şiirlerinden ve yaşamından yola çıkarak incelediğimiz bu çalışma, onun güçlü imgelem gücünü ve duygu yoğunluğunu şiirlerine nasıl yansıttığını göstermesi açısından önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Baudelaire, Kötülük Çiçekleri, sembolizm.

BAUDELAİRE'S THE FLOWERS OF EVIL AS A METHOD OF SEARCH AND ESCAPE

ABSTRACT

When you look at the 19th century literature and thought history; some authors seem to have a passion for understanding the earth, describing the truth that develops outside of it, and illuminating the problems of the human being, forcing the hidden boundaries of the universe, finding new things and curiosity. One of these rare artists is Baudelaire, which is considered the forerunner of symbolism. The basic creativity point in the formation of the poet's poetry, which bridges between romanticism and symbolism and transcends his works and contemporaries and is directly addressed to the 20th century, is rich imagination power. In a world where good and evil, dream and truth, heaven and hell fight; Baudelaire offers works that will make beauty feel by pushing the boundaries of the mind through the rich imagination power. His works reflect the dualism of existentialism. This is the endless battle of the body with the dual spirit, the thought with matter, and the evil with good. Throughout his life, Baudelaire witnesses the confrontation of these opposite feelings. The poet seeks various ways to get away from this terrible really painful.

In this work, we referred to the escape routes that the poet has taken in order to get rid of the tragic position he has fallen into. This study, which we have examined from the way of Baudelaire's poems and life, is important to show how he reflects his strong imagination power and emotional intensity to his poems.

Key words: Baudelaire, , Evil Flowers, symbolism.

¹ Gazi Üniversitesi, tulingungor@gazi.edu.tr

* Bu çalışma Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde yazar tarafından hazırlanmış olan "Baudelaire' in Kötülük Çiçeklerindeki Trajik Konumu" konulu Yüksek Lisans tezinden türetilmiş bir yayındır.

1. GİRİŞ

19. yüzyıl düşünce tarihi ve edebiyatına bakıldığında; bazı düşünürlerin evrenin sınırlarını zorladıklarını, yeniyi bulmak ve bilinmeyene olan merakı gidermek için yeryüzünü anlama, kendi dışında gelişen gerçeği tanımlama ve insanın sorunlarını aydınlatma tutkusu içinde olduklarını görülür. Ama onlar arasında çok azı dünyayı anlayabilmiş, görülmeyeni görebilmiştir. Bu ender sanatçılardan biri de Baudelaire'dir.

Edebiyat kariyerinin başında romantik okulunun etkisinde kalan Baudelaire sadece bu akımla yetinmemiş, yapıtlarında "sanat sanat içindir" anlayışını benimseyen Parnas akımının özelliklerini de yansıtmıştır. Ancak, romantizmin salt duygusallığına ve Parnasın bilimselliğine karşı çıkan Baudelaire, kendi kişiliğini, tinselliği simgelerle ifade eden Sembolizm akımında bulur. Sembolizm akımının özelliklerini anlatan bir bildirge yayımlayan Jean Moréas bu akımın ismini, Baudelaire'in "*Sembol ormanları içinden geçer insan*" (Baudelaire,1980: 24) dizisindeki sembol sözünden hareketle oluşturmuştur. Baudelaire'e göre, şiirin amacı bir konuyu felsefi veya ahlaki açıdan övmek değil, insanı imgelem gücünün yardımıyla kendi durumunun üstüne çıkarmaktır. Baudelaire'in şiirinin oluşmasında temel yaratıcılık noktası zengin imgelem gücüdür. İyiyle kötünün, düşle gerçeğin, cennetle cehennem savaştığı bir dünyada; şair zengin imgelem gücü sayesinde aklın sınırlarını zorlayarak güzelliği hissettirecek yapıtlar sunar. Dünyayı "sağır evren" olarak nitelendiren Baudelaire, insanın tutkularından yola çıkarak, gerçeklere karşı ruhu aydınlatacak suni güneşin arayışındadır.

Kötülük Çiçekleri'nin yayımlanmasının hemen ardından, "toplumsal değerleri aşağılaması" nedeniyle kendisine dava açılan şair, para cezasına çarptırılır ve yapıtındaki 6 şiir 1949 yılına kadar Fransa'da yasaklanır. *Kötülük Çiçekleri*'nin yaratıcısı Baudelaire, yapıtında insanın ahlaki, tinsel konumunu anlatarak, insan doğasının temel özelliklerini gösterir. Bütün insanlığın temsilcisi olarak *Kötülük Çiçekleri*'nde insanın nasıl olduğu sorusuna yanıt arar. Baudelaire'in insanı, Tanrı ile şeytan arasında savaşan, bedenle ruh, iyiyle kötü arasında kararsızca gidip gelen, varoluş sorunlarına değinen, ruhunda hep sonsuz mutlak olanı arayan doyumsuz bir varlıktır. İnsan, onu yaşamın anlamını bulmaya götürecektir bilinç kapısından geçemediğinden, sıkıcı bir dünyada, yaratıcısı tarafından anlaşılmanın acısını çekerek yaşar.

Hıristiyanlığın insana bakış açısı, Baudelaire'de yalnızlık ve karamsarlık duygusunun oluşmasında temel rol oynar. İlk günahla kirlenmiş insan, ilk doğasının arayışı içinde bir kargaşa yaşamaktadır. Bunun temelinde yatan neden, insanın Tanrı'nın buyruğuna uymayıp ilk günahı işlemesi ve yasak meyveden yemesidir.

Baudelaire'de kötülük kavramını ve kötülüğün kaynağını anlayabilmek için kutsal dinlerde sözü edilen ilk günah kavramına ve yaratılış felsefesine göz atmak yerinde olacaktır. Kutsal Kitap'ın yaratılış bölümünde insanın (Âdem) yaratılışıyla beraber, Allah insana ölümsüz bir ruh verir ve onu güzel bir cennet bahçesine yerleştirir. Buradaki her şey artık insanın emrindedir. Daha sonra, bu cennette kendisini yalnız hissetmemesi için onun üzerine uyku getirerek kaburga kemiğinden birini alıp etle

kaplar. Âdem için onun cinsinden olan Havva'yı yaratır. Âdem ile karısı ikisi de çıplaktır, utanç duygusundan yoksundurlar. Her ikisi de Tanrı'nın emirlerine uymaları şartı ile sonsuza değin mutlu yaşayacaklardır. Ama kır hayvanlarının en hilekârı olan yılan kadını kandırarak, Adem'le yasaklanan kötülüğü bilme ağacının meyvesinden yemeleri durumunda gözlerinin açılacağını, kötüyü ve iyiyi bilerek Tanrı gibi olacaklarını söyler. Kadın yılanı kanarak bu yasak ağacın meyvesinden yer, Âdem'e de yedirir. İkisinin de gözleri açılır ve çıplak olduklarının farkına varırlar. Tanrı onların gizlendiklerini görünce yasak meyveden yediklerini anlar. Böylece insanlığın ilk günahı işlenmiş olur ve kadın ve erkek Aden bahçesinden yani cennetten kovulurlar.(Kitabı-Mukaddes,Bab1). Tanrı her ikisini de tanrısal uyuma son verdikleri için ölümlerine cezalandırır ve yeryüzüne gönderir. Bu kovulmadan sonra, insan mutluluğu ve gücünü kaybeder. Sonsuzluk ve mutlakiyet kapıları sonsuza kadar insanlığın yüzüne kapanmış olur. İnsan, Tanrı'nın buyrukları ile yürüyen maddesel bir dünyada yaşamaya itilir ve kısa sürede kötülük insanın hayatına girer. Bu hatanın bedelini sadece ilk insanlar değil, onlardan sonra gelen kuşaklar da öderler.

Baudelaire'in yapıtının oluşumunda da tinsel ve gizemli bir dinin varlığını görölür. Şair insan olma trajedisini kendi içinde hissederek bütün insanlığın duygularının rehberi olur. Kendi doğasına, iç dünyasına inerek insanın zayıflığını vurgular. Hem Baudelaire'in hem de Hıristiyanlığın yaradılış felsefesinde cennetten kovulmuş insanın dramı, yaradılışındaki zayıflıktan, tutkularına söz geçirememekten kaynaklanır. Şair kendi iç dünyasının derinliklerine dalarak doğal ahlâk bozukluğunu, sürgün yaşamını, insan ruhunun gerçeğini gözler önüne serer.

Şair, yapıtında lirik bir söyleyişle bize gönlünü açarak insanlık durumunu gün ışığına çıkarmayı amaçlar. Aden Bahçesinden kovulmakla, insan mutlak bütünlüğünden ve manevi saflığından sıyrılıp suni bir ortamda yaşamaya mahkûm edilir. Bu düşüştten sonra, insan Tanrı'nın güvenini tekrar kazanıp cennete ulaşmanın yollarını aradıysa da, bunun çıplak ve saf bir olgunluğa ulaşmadan çok zor olduğunu kavrar. Ruhundaki yalnızlığın acısını ve günahının yükünü hafifletmek için yüce bir kurtarıcı arayışına girer ama mutsuz ve sürgün olan insan, acılarına son vermeden önce sonsuz mutluluğa kavuşmak için, kendi durumunun çaresizliğini anlaması gerektiğinin farkına varmalıdır.

Baudelaire yapıtında varoluşçuluğun düalizmini yansıtır. Bu ikilik ruhla beden, düşünceyle özdek, iyiyle kötülüğün bitmek bilmeyen savaşıdır. Baudelaire yaşamı boyunca hep bu zıt duyguların çatışmasına tanık olur. İnsan ne kadar iyiye, güzele sonsuz olana ulaşmak istese de şeytan, her seferinde kötüyü, çirkini seçmeye yönlendirir. Şair, bu iğrenç yeryüzünde acı çeken insanın günahla saf bir dünya özlemi arasında kalışının trajedisini çizer. Bütün bu içsel çatışmalara son veremeyeceğini bilen şair, yalnızlığa karamsarlığa, iç sıkıntısına düşer. Baudelaire'in insanı, insan olma onurunu kaybetmiş bir toplumda yaşayan, yalnız, dünyevi hayatla ideal hayat arasında sıkışıp kalmış, gerçek kişiliğinin arayışı içindeki insandır. Şair, kötüye ve iyiye olan bitmez eğilimi göz önünde bulundurarak, insanın ikiliği hakkındaki düşüncelerini *Bütün Çıplaklığıyla Kalbim (Mon Cœur mis a nu)* adlı yapıtında şöyle açıklar:

"Her insanda her an, biri Tanrı'ya, öbürü Şeytan'a yönelmiş aynı zamanlı iki istek vardır. Tanrı'yu yardıma çağırış veya ruhanilik, her aşamada bir yükselme isteğidir; Şeytanı çağırış veya hayvanilik ise bir alçalma sevincidir." (Baudelaire, 1967:24)

Baudelaire bu sözleriyle, tinsel ve bedensel yönüyle, insanın içindeki Tanrının ve şeytanın tanımını yapar. Clément Borgal, şairin bu sözlerini: "Sonuç olarak, kötülüğün mutlaklığı, bütün çekiciliğine rağmen hayvanlıkla biraz bağlantılıdır. Bunu izleyen sevinç bir düşme sevincidir. Korktuğu bu uçurumdan düşerken, çeşitli dinlenme şekilleri bulabilir ama bu uçurum, onun insanlık onurunu kaybettiği yerdir"(Morgal, 1962: 61) şeklinde yorumlar. Şaire göre, insan, tüm günahlarının kaynağı olan bedenden sıyrılıp ruhun sonsuzluğuna sığınmalıdır. Marc Eigeldinger'in de dediği gibi: "Tinsel esaretten kurtulmanın ve duygularda düşüncenin üstünlüğünü sağlamlaştırmanın tek çözümü, insan düzleminde, ruhun ve bedenin ikiliğini ilân etmektir."(Eigeldinger, 1951: 86) Baudelaire, sonsuz olana, mutlak olana, özlemini duyduğu cennete kavuşabilmek için insanlığın içinde bulunduğu trajik konumun üstüne çıkmak gerektiğinin bilincindedir. Bununla birlikte, şeytanın elinde kukla olan insanın iyiye, güzele, sonsuz olana ulaşma çabalarının boşuna olduğu da bir gerçektir. İnsan ilk günahın bedelini ödemek üzere yeryüzüne sürgün edilmiştir. Baudelaire de bir günahkârdır; cennetin mutlak sonsuzluğundan uzakta yaşamak zorundadır. Şair, *Kötülük Çiçekleri* adlı yapıtının *Okur*'a başlığı taşıyan ilk şiiriyle günahlarımızı, acılarımızı ve kötülüğü göstermek ister bize ve şöyle der:

Günahlarımız hoyrat, pişmanlıklar yumuşak,

Suçlarımızı cömertçe bol bol sergileriz,

Çamurlu bir yola güle oynaya gireriz,

Gözyaşları kirlerimizi yıkar sanarak.

İblisin elinde bizi oynatan iplerimiz!

Çekici bir yan buluruz, iğrenç nesnelerde;

Korkusuzca, pis kokan karanlıklar içinde,

Her gün bir adım daha Cehennem'e ineriz. (s.14)

Şair, acı veren bu korkunç gerçekten uzaklaşmak için çeşitli yollar arar. Baudelaire'in ailesi onun yaşamı ve yapıtları üzerinde önemli etkiler yaratır. Baudelaire'e göre babasının ölümü, annesinin yeniden evlenmesi onda yalnızlık, terk edilmişlik, kapatılmışlık duygularının oluşmasında ilk tohumları atar. Kendisini annesi tarafından sürgün edilmiş ve lanetlenmiş hisseden Baudelaire, ruhunu sıkı bu sıradan

yaşamdan bir an önce kaçıp kurtulmak istemektedir. Yatılı olarak kaldığı Kraliyet koleji onu ailesinden uzaklaştıran bir hapisane gibidir. “*Daha çocukken kalbimde birbirine karşı iki duygunun bulunduğunu fark ettim: Yaşamaktan tiksinti, yaşamaya aşırı sevgi*” (Baudelaire, 1967: 38) diyen şairin ruhunda hep bir kargaşa, sonu gelmeyen derin bir acı ve sürüp giden tutarsızlıklar vardır.

Joseph Melançon'un da belirttiği gibi, "Yedi yaşındaki bir çocuk, arkadaşları ile yalnız bir pansiyonda bırakılırsa, her zaman duygusal ve endişe verici bir şok yaşayacaktır. Kendisine, duygusallığa ya da varlığı kanıtlamış bir geçmişe başvurmadan, bu toplulukta yer edinmenin yollarını arayacaktır." (Melançon, 1967: 35) Baudelaire masum çocukluk günlerini aramıştır hep. Tıpkı ilk insanın Aden bahçesinden kovulup sonsuza kadar ölümlü, suni bir cennette yaşamaya mahkûm edilmesi gibi annesinin evlenmesiyle içinde fırtınalar kopan Baudelaire, sonsuza kadar yalnızlığa ve bu zorlu dünyada iyiyle kötünün savaşına tanık olmaya itilir. 5 Temmuz 1863 yılında annesine yazdığı bir mektupta bu duygularını şöyle dile getirir:

Evet, bu kadar hayal ettiğim bu kitap, kinimi gösteren bir kitap olacak; ama içinde annem, hatta üvey babam bile saygısızlığa uğramayacak. Bu kitapta ben, yetişme tarzımı, düşünce ve duygularımın nasıl yontulup yöneltildiğini anlatacağım; bunları anlatırken de dünyaya ve onun düzenine nasıl yabancı kaldığımı belirteceğim." (Kösemihal, 1983: 152)

Kötülük Çiçekleri şairin içgüdülerini, duygularını, düşüncelerini bir arada kaynaştıran iç dramının hikâyesidir ve bu sıkıntılarının neler olduğunu bir düzen içerisinde verilmiştir. Kitaptaki şiirler belli bir tarihsel sıra izlenerek yazılmıştır. Örneğin yapıta "*Kutsama* (Bénédiction) adlı şiirden başlanması bir rastlantı değildir. Çünkü bu şiir yeryüzündeki yaşamın başlangıcı sayılan doğum olayının anlatıldığı bir şiirdir ve şairin trajik konumunu çok iyi anlatır. Bu şiirde, şair, doğumunu tıpkı İsa'nın doğuşu gibi olağanüstü bir ortamda verir. Baudelaire kendisini bu toplulukta, sefil, şaşkın ve tedirgin olarak gösterir. Şair kendisini, annesi ve içinde bulunduğu topluluk tarafından lanetlenmiş bir suçlu, bir günah aleti gibi görür Annesinin onu çelimsiz bir canavar olarak gördüğünü, onu doğurmaktansa bir engerek yılanı doğurmayı tercih edeceğini belirtir.

Karşı konmaz güçlerin buyruğu üzere, Ozan

Geldiğinde bu tatsız, can sıkıcı dünyaya

Yumruğunu dehşetle, lanetlerle kaldıran

Annesi kafa tutar rahmeti bol Tanrıya:

Nasıl düştü rahmime bu garip varlık benim,

Lanet olsun bir anlık arzu gecelerine!

Nasıl beslerim onu, nasıl emzireceğim?

Engerek doğuraydım bu gudubet yerine! (s.18)

Toplumsal çevrede de sürgün edilmişliğin sıkıntısını yaşayan şair, sürekli olarak insanlık durumundan, yaşamın sıradanlığından yakınıyor. Düşüncelerinin, duygularının farklılığı, onu çevreleyen insanlarla çatışma yaşamasına, kendisini yalnız, mutsuz hissetmesine yol açar. Kendisi gibi düşünen sanatçılarla kurduğu iletişim sonunda, bu dünyanın istediği gibi bir yaşam sürmesi için uygun olmadığını, burada kötünün, günahın egemen olduğunu fark eder. Ayrıca Baudelaire, bulunduğu toplumun insanları maddi durumlarına göre değerlendirmesinden de hep şikâyetçidir. Şaire acı veren bir başka gerçek de onu anlamayan bu topluma yeteneklerini satmak zorunda oluşudur. Baudelaire yalnızlığın, kötülüğün, anlaşılmazlığın onu sıradan bir varlık haline getirdiğine, maddenin tutsağı yaptığını inanır. Şair onu anlamayan bu toplumla tüm bağları koparmak gerektiğini yani yeryüzü cehenneminden, kötülükten, yalnızlıktan kurtulmak için toplumun gerçeklerinden uzaklaşmak gerektiğine vurgu yapar. Bunun içinde çeşitli kaçış yollarını dener. Şairin ruhunda öyle derin bir iç sıkıntısı ve anlaşılmanın verdiği hüznün vardır ki 1845'te intihar girişiminde bile bulunur: *“Uyuma bıkkınlığı, uyanma bıkkınlığı dayanılmaz hale geldiği için öldürüyorum kendimi; başkalarına yararlı, kendime tehlikeli olduğum için öldürüyorum”* (s.342) der. 1861'de annesine yazdığı gibi, *“hep intiharın eşliğindedir: “Saygınlık denince benim durumum içler acısı, en büyük felaket de burada. Düşünemeyeceğin aşağılamalar, sövgüler, alaylar, insanın zihnini alt üst eden bütün bu şeyler durumumu tam bir çıkmaza sokuyor.”*(s.352) Ruhunda hep bir iç sıkıntısı yaşayan "Baudelaire ölümünden çekinmez; onun için asıl ürpertici olan doğumdur". (Baudelaire, 2008 : 218)

2. BAUDELAİRE'İN YALNIZLIK VE KÖTÜLÜKTEN KURTULMAK İÇİN BAŞVURDUĞU KAÇIŞ YOLLARI

2.1. Sanat

Sanat, Baudelaire gibi sürgün edilmişlik hissi içinde olan ve acı çeken bir şair için ilk kaçış yollarından biri olur. Sonsuzluk ülkesine ulaşmak, evrenin sırlarını çözmek için sanata sığınan şairin yaşamında önemli yer edinmiş kişilerden biri Theophile Gautier'dir. Ondan söz ederken *“ustam ve dostum”* diyen şair, ona olan saygı ve sevgisini göstermek için, eşsiz kitabı *Kötülük Çiçekleri*'ni bu sanatçıya ithaf eder.

Resim ve müzik gibi güzel sanatları şiirle bütünleştirmeyi başarabilmiş olan şairin, *“Fenerler”* (Les Phares) başlıklı şiirinde birçok ünlü ressamın isminin geçtiği görülür. Bunlar Rybens, Michel Ange, Leonardo de Vinci, Rembrandt, Watteau ve en sevdiği ressamlardan biri ve arkadaşı olan Delacroix gibi sanatçılardır. Şair kendine özgü bir resim zevkine ve bilgisine sahip olduğunu her fırsatta gösterir. Ali Fuat Gedik, Baudelaire üzerine yaptığı bir çalışmada, şairin resim zevkini ve sanatının özgünlüğünü vurgulamak için onun hakkında şöyle der: *“Salonlar ve bilhassa Istrap Çiçekleri'ndeki tablolarla dikkat edilirse, görülür ki, büyük bir münakit olduğu gibi plastik sanatlar vadisinde de tam manasıyla renk ve hat ustasıdır. Muhakkak ki şair olmasa idi belki de büyük bir ressam olurdu.”* (Gedik, 1946: 26)

Müzik konusunda da zevk sahibi olan Baudelaire daha o zamanlarda müzik dehası Wagner'in farkına varmış onu kendine özgü biçimiyle anlatmaya çalışmıştır. Fransa'da Wagner üzerine yazılmış ilk inceleme de yine şaire aittir. Baudelaire müziğini dinlediğinde çok etkilendiği bu sanatçıya olan hayranlığını ona yazdığı 17 Şubat 1860 tarihli bir mektupta içtenlikle şöyle açıklar:

"Her şeyden önce şunu söylemeliyim: bana kadar asla tatmadığım büyük bir müzik heyecan yaşattınız, size teşekkür ederim.(...)Oysa size bir anda kapılıverdim; duygularım anlatılır şeyler değil; alaya almazsanız bunları size anlatmaya çalışayım: Önce bu musikiyi tanır gibi oldum, sonra üzerinde düşününce bu serabın nereden geldiğini anladım. Bu musiki benimmiş gibi geldi bana; her insanın yaradılışına uygun şeyleri sevmesi gibi, ben de ona tutuluverdim.(...) Yaşantımızdan çok geniş bir yaşantının azametini duydum ben onlarda. Dahası var; acayip bir yaratığın duygusunu yaşadım; bir şeyi anlayarak, onun derinliklerine inerek yayılmanın gururunu duydum, şehvet dolu zevkini tattım...Havalarda yükselir, denizlere açılır gibi oldum. Bu musiki zaman zaman yaşama gururunu da canlandırıyor. Bu derin armoniler, hayal gücünün nabzım hızlandıran iksirler gibiydi sanki... Söylediklerime güleceksiniz ama ben bu müzikte, kafamın işleyişine, alışkanlığına uygun duygular buldum..." (Gedik, 1946: 26)

Baudelaire, şiire, imgelerden oluşan yeni bir dil getiren ve müziğin yardımıyla maddesel evrenle tinsel evren arasındaki belirsizliği, ilişkiyi çözmeye çalışan bir akımın, sembolizmin öncüsü olmuştur. Bu akımda şairin görevi sezgiler yoluyla dünyayı anlamak, müzikal, etkileyici, büyüleyici şiirler oluşturmaktır.

Baudelaire'in ruhunda fırtınalar koparan diğer bir sanatçı da, Amerikan yazar Edgar Allan Poe olur. İlk olarak 1844 yılında okuduğu sanatçının yapıtlarını, 1858'den 1865'e kadar çevirmiştir.

Baudelaire'in bir yolculuk sırasında yazdığı ve *Kötülük Çiçekleri*'nin en güzel şiirlerinden biri olan *Albatros* adlı şiir sanatçı olmanın zorluğunu yansıtır. Gemicilerin yakaladığı, kanadı dört metreyi bulan, büyük bedeniyle orantısızmış gibi duran ve adına albatros denilen kuşla sanatçı arasında yakın bir benzerlik kurulur. Bu kuş şairin yaşadığı ruhsal durumu çok iyi yansıtmaktadır. Baudelaire, kendisini tayfalar tarafından yakalanarak özgürlüğü elinden alınıp, ruhu hapsedilmiş bu kuşa benzetir. Albatros kuşları gökyüzünde yaptıkları yükselmeye yönelik hamlelerle saflığın ve özgürlüğün simgesidir. Alçalma hareketi yaptıklarında ise herkesin maskarası oluverirler. İşte bu özelliğinden dolayı şair, bu kuşla aynı kaderi paylaştığını düşünür. O da aynı bu kuş gibi iki zıt duyguyu başarıyı ve başarısızlığı sanat hayatı boyunca yaşar:

Sık sık, eğlenmek için, acımasız tayfalar

Yakalar kanadından bu deniz kuşlarını,

Ürkütücü sularda gemileri izleyen

Yolcuların yıllardır dost arkadaşlarını.

Gökten inen tasasız, bu utangaç krallar

Güvertelerin üstüne kondukları zaman

Geniş kanatlarını sofuca bırakırlar,

Yorgun kürekler gibi, sular üstünde kayan.

Sen ey kanatlı yolcu, bir zaman ne güzeldin!

Bak gaganı dürtüyor hoyrat tayfanın biri,

Ya öteki, bilir mi bu hale nasıl geldin,

Topallayıp öykünüyor uçtuğun günleri.

Ozan, ey bulutlardan toprağa sürgün ece,

Oklara göğüs geren, dostu fırtınaların,

Yuhalarlar yeryüzünde, seni de, gündüz gece

Uçmana engel olur, ağır dev kanatların. (s.22)

Baudelaire *Albatros*'ta, onu anlamayan bir topluluk karşısında çektiği yalnızlığı ve acıyı anlatır. Şair içinde bulunduğu sıkıntılardan kaçmak için, onu benimsemeyen bu kalabalığa uymak ve yeteneklerini satmak zorunda kalır. Bu anlaşılmaz topluluğa karşı çıkmak boşunadır. Acılarının, yalnızlık duygusunun hafiflemesi için boyun eğmekten başka çaresi yoktur. Bir başka deyişle, bu topluluktan farklı olsa da onlara ayak uydurmak zorundadır. Çünkü bu toplum, kendisinden farklı düşünen, farklı hisseden ve yaşayan insanlara karşı oldukça acımasızdır. *Albatros* yakınmanın ve yalvarışın simgesidir. Göğe yükselmenin coşkusuyla, alçalmanın, dışlanmanın sıkıntısını yaşayan bu kuş tam da Baudelaire'in kendisini anlatır.

Baudelaire, *Kör Şeytan* (le Guignon) adlı şiirde, zaman karşısında sanatçının yalnızlığını ve yetersizliğini göstermek için, dikkatimizi Yunan mitolojisinin önemli isimlerinden biri olan Sisyphos'a çevirir. Mitolojiye göre Sisyphos, yüksek bir tepeye büyük bir taş çıkarmaya mahkûm edilmiştir. Zirveye ulaştığında çıkarmaya çalıştığı taş yeniden aşağı yuvarlanır ve bitmek bilmeyen bir kısır döngü içinde aynı eylemi tekrarlar. Şair ilk dördlükte Sisyphos'un verdiği bu mücadele şöyle anlatılır:

Bu çok ağır yükü kaldırmak için

Sisyphé, sendeki o cesaret gerek!

Nice ürün vermek istiyor yürek,

Sanat uzun... Ya zaman? Kısa, niçin?

Şair tıpkı Sisyphos gibi, bu dünyada kaçınılmaza karşı savaşmanın saçmalığını gösterir. Şeytanın ve onun karşı konulmaz gücü karşısında çaresizlikten söz eder ve son dörtlükte kendisini yeryüzünde yaşayan yalnız bir çiçeğe benzetir:

Açar pişmanlıklarla nice çiçek

Gizemli ve hoş kokular saçarak

Orada, o derin yalnızlıklarda.

Sanat ve edebiyat çevresi ona mutlak gerçeğin sınırlarını zorlama gücünü vereceğine, onu çepeçevre saran, çirkin, bayağı, aşağılık bir toplumun ortasına iter. Bu kadar çirkinliğin, kötülüğün, günahın olduğu bir toplumda sanatın güzeli arama çabası boşa çıkar. Şaire göre, günahın girmediği, kötüyle çirkinin olmadığı tek ülke imgelem gücüyle kurulan düşler ülkesidir. Şairin amacı, görünen ile görünmeyen arasındaki uyumu hissetmek, düşler dünyasını kurmaktır. Baudelaire'e göre, gerçek, sadece düşlerde var olur. Bizi çevreleyen yeryüzü gerçeği yalnızca fiziksel gerçektir; bu gerçekte insanlığı çevreleyen kötülük, yalnızlık ve sıkıntı görülür. Ama düş onun istediği ortamı bulmasını sağlar. Düşler sayesinde arzu ettiği ortamı kurabilir, kaybolmuş cenneti yeniden yaratabilir. Böylece yazar, düşsel yolculuklara çıkar.

2.2. Yolculuk

Batıda özellikle 19. yüzyılda gelişen oryantalizm akımıyla beraber, yolculuk izleği yazarların en sık işledikleri konulardan biri olmuştur. Baudelaire her ne kadar oryantalist bir şair olarak nitelenirse de aynı dönemde yaşadığı oryantalist yazarlardan etkilendiğini söylemek yanlış olmaz. Ancak şair için yolculuk daha çok bir kaçış isteğini yansıtır. Yolculuklarla sürgün yaşamına son vermek ve insanlık trajedisinden kurtulmayı amaçlar. *Seyahate Davet* (L'invitation au Voyage) adlı şiirinde zamanın yıkıcı etkisinden kaçmak isteyen şair, hayal ettiği bir ülkeye yolculuk yaparak sonsuzluğu ve mutlak olanı bulmak ister. Şöyle der şair:

Kardeşim, yavrum,

Sana benzeyen bir yer

Düşünüyorum;

Gidip orda beraber

Yaşamının, sevmenin,

Sevmenin ve ölmenin

O yerde bir gün,

Saadetini düşün.

Orda ne varsa süs, sükûn ve şehvet,

İntizam ve güzellikten ibaret.

Ona göre, bu yolculuğun amacı, sıkıntısına ve yalnızlığına bir anlam bulmak değil, sadece kaçmaktır. Bu yolculuk, ailesinin, arkadaşlarının, ülkesinin, kısacası insanlığın içinde bulunduğu kötü durumu düşünmemek için bir kaçıştır. Şair imgelem gücü sayesinde günahın olmadığı bir ülke düşünür böylece düşsel gözle de olsa kısa bir süre gerçekten uzaklaşır. Baudelaire bu yolculuğu, cinsel, fiziksel ve ruhsal bozuklukların insanı bir kukla gibi uçuruma iten bu özdeksel durumdan kurtulmak için ister. Bu düşsel yolculuk uzamda ve zamanda yer değiştirmesini sağlayarak onu şöyle bir ülkeye götürür:

Orda tavanlar zengin,

Ve derindir aynalar;

Her köşede sevdiğin

O şark ihtişamı var.

Her şey kendi dilince

Ses verir bize;

Ve kalbini gizlice

Gösterir bize.

Bu dil, kaybolmuş cennette konuşulan dildir. Buraya giderek Baudelaire, şehvetin, bozulmuşluğun, maddenin egemenliğinden kurtulup sonsuz sessizliğe çekilebileceğini düşünür. Ama yolculuklarla kendisinden kaçamayacağını, yer değiştirmenin durum değiştirmek olmadığını anlaması uzun sürmez. Ne yazık ki şairin bu düşsel yolculuklar sırasında duyduğu mutluluklar, aldığı hazlar hep kısa süreli olur. Yolculuklar gerçeğin cehenneminden onu uzaklaştırmaya, sonsuzun kapılarını açmaya yetmediği gibi bu iğrenç yeryüzünden kaçmanın olanaksız olduğunu da gösterir ona. "Ben nerede değilsem orada iyi olacaktım gibi gelir" diyen şaire göre aslında yeryüzünde kötünün, çirkinin, acının olmadığı bir avuç yer yoktur. İçinde hep Güzel-Çirkin, İyi-Kötü, Tanrı-Şeytan gibi kavramların karşıtlığını duyan şair, tüm ömrünü bu karşıtlıklara bir anlam vermek, varoluşunun sırrını bulmakla geçirir. Bu karşıtlığı

“Kendini Cezalandıran Kişi” (Heautontimoroumenos) adlı şiirinde çok güzel yansıtan şair, şöyle tanımlar kendisini:

Hem bıçağım hem de yara

Hem yanağım hem de tokat

Hem kurbanım hem de cellat

Ezen ve ezilen çarkta.

Şairin yolculuğa ilişkin düşüncelerinin şekillenmesinde etkili olan unsurlardan biri de bu dönemde etkili olan oryantalizm akımıdır. 18. yüzyılın aşırı akılcılığından sıkılan, akıl ve bilginin dışında kalan şeylere karşı ne kadar güçsüz olduklarının farkına varan batılı yazarlar, daha önce mantık dışı olarak nitelendirdiklere alanlara, "ötekine" ve "bilinmeze" doğru yönelirler. Batılı yazar ve aydınları ilgisini çeken gizemli doğu imgesi, Baudelaire'in de ilgisini çeker. Şair, başarısızlıkla sonuçlanan doğuya yolculuk girişiminin ardından, yarım bıraktığı bu yolculuğu hayali ve metinsel bir düzleme taşır. Baudelaire'in *Yolculuk (Le Voyage)* adlı şiirinin III. bölümünde oryantalist yazarlara seslendiği hatta onlarla söyleşime geçtiği görülür:

Şaşırtıcı yolcular! nice soylu anıyı

Okuyoruz denizce derin gözlerinizde!

Açın belleğinizin altın kutularını,

Eterli takıları gösterin bizlere de

Bir yolculuk yapalım, buharsız ve yelkensisiz!

Bu sıkıcı zindanı biraz ısıtmak için,

Ufkun çerçevesine tuval gibi gerilmiş

Zihnimize, ne görüp geçirdiniz resmedin.

Deyin, neler gördünüz?

Bu bölümde oryantalist yazarlara Doğu'da neler gördüklerini sormasına karşın bir sonraki bölümde “biz” zamirini kullanarak onlar adına söz alır:

Hayali yıldızlar gördük,

Hayli dalgalar gördük, hayli kumsallar, kumlar;

Umulmadık yıkımlar, çarpıcı şeyler gördük,

Yine de hep sıkıldık burada olduğu kadar.

Sıradan doğa tasvirleriyle başlayan *Yolculuk* şiirinde, "şaşırtıcı pek bir şey sunmadığı için onu gözlemleyenlerde sıkıntıya sebep olan Doğu, şiirin ilerleyen kıtalarında giderek gerçek dışı ve masalsı bir atmosfere bürünür. Doğunun gerçekdışılığı, oryantalist yazarların yazılarında kullandıkları klişelerden biri olup onun sık sık rüyayla ilişkilendirilmesine meydan verir." (Aka, 2013, s.181) *Yolculuk* şiirinin VI. bölümü aynı zamanda aydınlanma sonrasında Tanrıya meydan okuyan bireyin tutumunu yansıması açısından ilginçtir:

Dehasıyla kendinden geçmiş zevzek insanlık,

Yine, eskisi kadar deli, haykırıyordu,

Öfkeyle can verirken, Tanrı'ya, çığlık çığlık

Ey benzerim, efendim, lanet sana! diyordu.

Paris'ten Görünümler'de kurtuluş yolunu anılarına, doğaya, yolculuklara sığınarak bulmaya çalışır ama bu sığınma, onun acılarını hafifletmeye yetmez. Başka bir örnekte, *Kiter'e Yolculuk* (Un Voyage a Cythere) adlı şiirde, mitolojik bir bölge olan Kiter'e yolculuk yapar. Kiter, Ege denizinde, Yunanistan'ın güney ucuyla Girit arasında Afrodit tapınağı ile ünlü bir adadır. Aşk Tanrıçası Afrodit'in adasına, yalnızlığını, iç sıkıntılarını unutmak için giden şair bu geziyle kendi özdeksel dünyasının gerçeğine yönelir. Sonsuzu keşfetme isteğinin aldatıcı bir istek olduğunu mutlağa açılan kapının anahtarını bulmaya çalışmanın olanaksız olduğunu anlar. Baudelaire'in aradığı yolculuklar, düşsel yolculuklardır. Şair, kısa süreli uzamdan kaçışların onun acılarını dindiremeyeceğinin, yeryüzü gerçeğini değiştiremeyeceğinin bilincindedir. A. Hamit Sunel, Baudelaire'in yolculuk hakkındaki düşüncelerini şöyle anlatır:

"Baudelaire 'in sözünü ettiği yolculuklar hep düşsel yolculuklardır. Çünkü o'na göre, gerçek yolculuklar hiçbir şeyi değiştirememektedir. Dünya her yerde aynı dünya, insan her yerde aynı insan ve iç sıkıntısı her yerde adım adım izlemekte insanı. Yolculukta her aşama aynalarla dolu bir oda gibi insan ruhunun aşağılıklarını yansıtmakta ve insan sefaleti ile birlikte seyahat etmektedir. İnsanlar seyahatlerden bir şeyler umarlar hep. Oysa Baudelaire 'in beklediği hiçbir şey yoktur gerçek seyahatlerden." (Sunel, 1978: 96)

Nereye giderse gitsin zamanın korkunç ağırlığına karşı gelemeyeceği, şeytanın elinde kukla olmaktan kurtulmayacağı ve Tanrı'nın cezalandırdığı zavallı bir sürgün

olduğunun farkında olan şair, bu durumdan kaçamayacağını bilmesine rağmen acılarını dindirmek için her seferinde başka kaçış yolları dener. Sonunda daha derin uçurumlara, iç sıkıntısına düşmeyi bile göze alarak sorgular yaşamı ve kendisini.

2.3. Kadın

Baudelaire'in maddenin tutsaklığından, gerçeğin acı veren yüzünden kurtulmak için denediği bir başka kaçış yolu da kadınlar olur. Şairin yaşamındaki en önemli kadınlardan biri "Benim için hem tapınak, hem arkadaşım" dediği annesi Caroline olmuştur. Şair üvey babasının eve gelişiyle beraber tıpkı insanın cennetten kovulması gibi annesinin sıcaklığından yeryüzünün sürgün hayatına itilir. 1840 yılında başına buyruk bir yaşam sürmeye başlayan şair 19 yaşındayken beraber olduğu sokak kızı Sarah La Louchette'den bir ömür boyu acısıyla yaşayacağı frengi mikrobunu kapar. Bu kadın onun için tensel hazları doyuma ulaştıran, şeytanın insanı kötüye, uçuruma sürükleyen, sınırlı ve maddesel olanı yaşamaya iten yüzünü temsil eder.

Baudelaire'in kısa süreli maceralarını saymazsak ilk büyük aşkı ve *Kötülük Çiçekleri*'nin esin kaynağı Jeanne Duval'dir. Küçük bir tiyatrodan rol alan iri ela gözlü, etli dudaklı, kuzguni siyah saçlı, Havana kokulu bu melez kadınla olan ilişkisi kadının kendisini aldatmasına rağmen yirmi yıl sürer. *Kötülük Çiçekleri*'nin en ateşli aşk şiirleri bu kadından esinlenerek yazılmıştır. Jean Duval'in yanında tinsel ve bedensel hazları yaşama, acılarını biraz olsun hafifletme, yaşama dayanma gücü arar. Ama günah kaynağı olarak gördüğü bedenin ruhun yüceltilmesini engellediğini düşünerek Duval ile yaşadığı ilişkinin bir bedensel haz ilişkisi olduğunun bilinciyle bir yandan da pişmanlık duyar. Güzel'e, iyi'ye ulaşmak ve maddenin tutsaklığından kurtulmak için sığındığı kadın, bir anda cinsel nesneye, aşkın cenneti de günahın kol gezdiği bir cehenneme dönüşür.

Baudelaire'in yaşamına giren, ona esin kaynağı olan bir başka kadın da Marie Daubrun'dur. Şairin 1854-1859 yıllarında ilgi duyduğu bu kadın "*Altın Saçlı Güzel*" adlı bir oyuna çıktığı için bu adla ünlenir. Marie Daubrun güzel gözleriyle büyüler şairi. *Güz Şarkısı* (Chant d'automne) adlı şiirde şöyle seslenir sevgilisine:

Yeşil ışığına tutkunum bakışlarının

Ama almıyor artık gönlüm hiçbir şeyden haz,

Ne ocaktaki ateş, ne odan, ne de aşkın

Denizde ışıldayan güneşe denk olamaz.

Baudelaire içinde öyle derin bir iç sıkıntısı ve kötümserlik besler ki sevilisinin güzel gözleri bile bu duyguları yok edemez. Geçmişte annesiyle olan mutlu çocukluk günlerinin özlemine tüm yaşamı boyunca hisseden şair, kimi zaman sevdiği kadını kutsal, bağışlayıcı bir anne yerine koyar. Anne sevgisinin eksikliğini hep hissetmiş olan şair sevgilisine şöyle seslenir:

*"Ama ne olur, yine de beni annece sevin,
İster sevimsiz bulun, ister yaramaz bulun
Görkem dolu bir güz 'ün, ya da batan güneşin
Geçici tatlılığı, sevgili, abla olun."*

Baudelaire, özgür bir ruh, özgür bir düşünce ister. Zamanın bunaltıcı ağırlığından kurtulmak için güzeli bulmak gerektiğine inanır. *Uzak İklimlerin Kokusu'nda* (Parfum Exotique) kadın, cennetsel bir ortam içerisinde, tanrıça imgesiyle gösterilir. Kadın kokusunun şiirde özel bir anlamı vardır. Kadının büyüleyici kokusu, şairi, kaybolmuş cennete götürerek, saklı kalmış zamanı yeniden ortaya çıkarır. Şair şöyle der:

*"Gözlerim kapalı, bir sonbahar akşamında;
Sıcak göğsünün kokusunu içime çeker,
Dalarım; gözlerimden mesut kıyılar geçer,
Hep aynı günün ateşi vurur sularına. " (s.49)*

Şair, sevdiği kadının kokusuyla zamanın ve uzanım sınırlarını aşarak yolunu bulmak ister. Bu yolun onu her şeyin bir uyum ve bütünlük içinde olduğu hayal ülkesine götüreceğine inanır. Bu gizli yerde, Baudelaire, sonsuzluğu ve mutluluğu yakalayacağına, yeryüzündeki yalnızlığından, kötü durumundan kurtulacağını umar. Burası şaire göre, geceyi ve soğuğu tanımayan bir yerdir. Ancak bu geçici büyünlük bozulması şairin bir anda gerçekle yüzleşmesine ve ruhunu derinliklerinde sıkıntı yaşamasına neden olur.

Saçlar (La Chevelure) adlı şiirde kadın, tanrısal bir gücü simgeler. Kadının güzelliği şairin imgelem gücüyle birleşerek, onu ilk cennet bahçesine götürür. Sevilen kadının saçları "kokulu ormana" (foret aromatique), "dalgaya" (la houle), "abanoz denize" (mer d'ebene) benzetilir. Baudelaire ilk dizede şöyle der:

*"Ey dalga dalga boynun üstüne düşen saçlar
Ey bukleler! Ey güzel koku, isteksiz savsak!
Esrimek! Loş odama yerleşsin diye tekrar
Bu akşam saçlarında uyuyan hatıralar,
İstiyorum onları mendil gibi sallamak!" (s.242)*

Şair hayal ettiği mistik dünyaya ulaşmak için bu dünyadaki karanlık yüzünden sıyrılır. Bu şiirde saçlar bir yandan annenin besleyici koruyucu özelliğini yansıtırken bir yandan da dişiliği yansıtır. Düşsel şiirsellik sayesinde, şimdiki zamanla geçmiş zaman, düşünceyle duygu, gökyüzüyle yeryüzü, ateşle su arasındaki tüm ayrımlar ortadan kalkar.

Edebiyatı ve sanatı derinden etkilemiş olan kadın imgesi ilk kaynaklarını mitolojiden alır. Baudelaire'in "Sed Non Sataita" (Sed Non Sataita) adlı şiirinde de kadın, hayran olunan bir tanrıça, gece tanrıçası görünümündedir.

"N'ideyim işi gücü, geceleri, afyonu,

İksiri bana yeter o kubarın ağzının;

Gelince sana doğru kervanı arzuların,

Bir sarnıçtır gözlerin, hüznümün içtiği su." (s.54)

Bu şiirdeki abanoz göğüslü güzel büyücü kadının kokusu misk ve havana kokusudur. Bu kokular büyüleyici, hoş, çekici bir özelliğe sahiptir. Bu büyücünün tükürüğü de bir aşk iksiridir, cinsel istek üzerinde büyük bir gücü vardır. Baudelaire, bu şiirde, mistik ortamı canlandırmak ve tinsel durumu yansıtmak için mitolojik benzetmelere ve anıştırmalara başvurur. René Galand bu konuda şöyle der: "Üçlü dizelerdeki mitolojik benzetmeler şehveti, doyumsuzluğu ve şeytanca bir cinselliği esinlendiriyor. Tıpkı Pluton ve Méger'deki gibi erotik, karanlık bir cinsel boşalmayı anlatıyor. Ayrıca bu dizeler Proserpine'deki yükselmelerin olanaksızlığını; bilinçaltının vahşi güçler tarafından denetim altına alınmış olduğunu ve manevi beni özgürleştirecek tüm bu güçlere ulaşmanın olanaksızlığını anlatır." (Galand, 1969: 282)

Baudelaire, doğa ile özdeşleştirdiği kadını, hem yaratıcı hem yıkıcı bir güç olarak tanımlar. Kadını doğa, erkeği ise sanat ve kültürle ilişkilendiren şair, kadını şöyle tasvir eder:

"Medeniyetteki vahşiliği temsil eder. Kötülükten gelen, hep maneviyattan yoksun olan, ama bazen melankoliyi andıran bir yorgunlukla bezenmiş güzelliği vardır. Yırtıcı bir hayvan gibi bakışlarını ufka yönlendirir."(Baudelaire, 1992: 380)

Paglia, *Cinsel Kimlikler* adlı kitabında, kadını doğa ile özdeşleştirme fikrinin temelinde "Apollon/ Dionysos karşıtlığının" (Paglia, 2001: 85) yattığından bahseder. Mitolojide, Apollon mantık ve kültür, Dionysos ise duygu ve doğanın temsilcisidir. Paglia'ya göre, "hayat bir trajedi değil, bir komedidir. Komedi, Apollon ile Dionysos arasındaki çatışmadan doğmuştur. Doğa, kendini beğenmişlikten türeyeni, ideallerimizi daima boşa çıkarır." (Paglia, 2001: 20)

Şair, kendi cehennemi olan bu yeryüzünde yalnız kalmamak için bir kadının koruyuculuğuna sığınır. Kadın kimi zaman kaybolmuş bir cennettir. "Ne diyeceksin bu

Akşam, zavallı yalnız kalbim" (Que diras-tu ce soir, pauvre âme solitaire) şiirinde ise sevdiği kadını tanrısal bir varlık olarak görür.

"Ne diyeceksin, gönlüm, eskiden soldum diye;

Tanrısal bakışıyla seni birden ısıtan

O en sevgiliyle, en güzele, den iyiye? " (s.39)

Bu şiirde şair, kadını, saflığın, açıklığın, hafifliğin, ışığın gücü olarak görür. Şiirdeki kadın bir esin perisi, bir Meryem, bir melek olarak görünür. Şair sevdiği kadının doğurganlığı, verimliliği sayesinde karanlık yaşamına bir ışık geldiğini söyler. Kadının bakışları ona güç verir ve ardından şunu vurgular :

"İster geceleyin olsun ister yalnızlık,

İster sokakta olsun ister kalabalıkta,

Hayali hep havada dans eden bir meşale. " (s.39)

Yukarıdaki dizeler sevilen kadının tinsel güzelliğini, büyüsunü anlatır. Kadının çekici gözlerinin gücü sayesinde Baudelaire bu yeryüzü cehenneminde mutluluğu ve gerçeği bulacağını sanır. Şair bütün zıtlıklara rağmen yani güzelle çirkin, bedenle ruh, sınırlılıkla sonsuzluk gibi bütün karşıtlıklara rağmen duygularını tartar, kendisini bulmaya çalışır. *Dönüşümlü* (Reversibilité) adlı şiirde, kadını, bolluğu ve verimliliği temsil eden bir melek görünümünde sunar ve yalnızlığın acısını meleklerle sorar:

"Sevinç dolu Melek, buna ne denir bilir misiniz?

Nedir utanç, acılar, azaplar, hıçkırıklar,

Nedir, yüreği buruşuk kâğıt gibi sıkır

Korkunç gecelerdeki dehşet, öyle belirsiz?

Sevinç dolu Melek, buna ne denir bilir misiniz? " (s.40)

Şairin meleğe sorduğu bütün bu sıkıntılar, acılar onun kendi acılarıdır. Bu duygular Baudelaire'e hiç de uzak değildir. Şair bu şiirde, onu sonsuza ve mistik bir uzama götürecek platonik bir aşk arayışının içindedir. Bu güçlü tinsel aşk insanın zavallılığını, çaresizliğini unutturacak bir aşktır. Şair bu meleğe mistik bir hayranlık ve tensel bir istek duyar. Melek imgesiyle anlatılan bu kadın, şair için güzel olanı, ideal olanı, yani sevinçleri, güzellikleri, saflığı ve mutluluğu bir ışık saçarak sunar. Zaman ve uzamdan soyutlanmış, kötülükleri bilmeyen bu kadın, Baudelaire için, bu yeryüzü

cehenneminden bir kaçış yoludur ve büyüğü güzelliğiyle şaire cennet bahçesini anımsatır.

Onulmaz (L'Irréparable) adlı şiirde şairin sevgisinde de ikilemler yaşadığı ve "tapılması cadı" (adorable sorcière) olarak nitelendirdiği kadının sevgisine muhtaç olduğu görülür. "Bu ikilem, bu kadına karşı duygulardaki en derin sevgi ve bağlılıktan en haşin nefrete kadar gidebilen ve *Fazla Neşeli olan Kadına* şiirinde geçen "*seni sevdiğim kadar senden nefret ediyorum*" dizesinde ifadesini bulan çift- değerlilikte bulur karşılığını. Zira ister " kusurlu cariye" ister acımasız, duyarsız ve kalpsiz olsun, bu kadını sevmekten ve onun tarafından sevilme isteğinden vazgeçememektedir." (Aka, 2013: 189)

Baudelaire'in hayatındaki kadınları incelediğimizde onun iki farklı kadın tipiyle birlikte olduğunu görürüz. Bir tarafta Sarah La Louchette, Jean Duval, gibi cinsel arzular uyandıran, şehveti en doruk noktada yaşayan tutkularının esiri olan kadınlar diğer tarafta da Marie Daubrun, Apollonie Sabatier gibi şairin idealinde canlandığı, kimi zaman anne şefkatini bulduğu, tanrıça, melek gibi sıfatlarla nitelendirdiği kadınlar. Bu çatışmalar içinde, sevilen kadın ister iyinin, güzelin simgesi melek, ister kötünün, çirkinin simgesi şeytanı temsil etsin, şairin kendi iç derinliklerine inmek, yaşamı sorgulamak, ideal olana ulaşmak için verdiği savaşta başvurduğu etkili varlıklardır.

2.4. Şarap

Kötülük Çiçekleri'nin "Şarap" başlıklı bölümünde Baudelaire'in yaşamında şarabın ne kadar önemli bir rol oynadığı görülür. Şarap şaire göre yalnızca sarhoşluk veren bir içki değildir, özel bir anlamı vardır. Şair için şarap kutsaldır. Bu özel anlamı bu bölümü oluşturan şiirlerin başlıklarına bakarak da anlamak mümkündür. Örneğin "Şarabın Ruhu" (*L'âme du Vin*), "Katilin Şarabı" (*Le vin du l'assasin*), "Yalnızın Şarabı" (*Le vin du Solitaire*), "Sevgililerin Şarabı" (*Le vin des amants*) şiirlerinin başlıkları şaraba kutsal bir anlam katar. Baudelaire için sarhoşluk bu dünyanın çirkinliklerinden, kötülüklerinde kaçış yolu, kurtuluş, göğe yükseliştir. Şöyle der şair:

Her zaman sarhoş olmalı. Her şey bunda: Tek sorun bu. Omuzlarınızı ezen, sizi toprağa doğru çeken Zaman'ın korkunç ağırlığını duymamak için, durmamacasına sarhoş olmalısınız. Ama neyle? Şarapla, şiirle, ya da erdemle, nasıl isterseniz. Ama sarhoş olun. Ve bazı bazı, bir sarayın basamakları, bir hendeğin yeşil otları üzerinde, odanızın donuk yalnızlığı içinde, sarhoşluğunuz azalmış ya da büsbütün geçmiş bir durumda uyanırsanız, sorun, yele, dalgaya, yıldıza, kuşa, saate sorun, her kaçan şeye, inleyen, yuvarlanan, şakıyan, konuşan her şeye sorun, "saat kaç" deyin; yel, dalga, yıldız, kuş, saat hemen verecektir karşılığını: "sarhoş olma saatidir". Zamanın inim inim inletilen köleleri olmamak için sarhoş olun durmamacasına! Şarapla, şiirle ya da erdemle, nasıl isterseniz." (s.85)

Bir yandan acılarını hafifletmek için kaçış yolları arayan şair bir yandan da çektiği acıların onun ruhunu beslediğini, onu Tanrı'ya yakınlaştırdığını düşünür. Baudelaire şarabı avutucu bir içki, yalnızlığının sihirli bir ilacı gibi görür. Şair sarhoş olduğu zamanlar şöyle tanımlar: "*Tüm çelişkiler silinir, tüm felsefi sorunlar aydınlanır ya da öyle görünür. Bütün nesnelere yararlı hale gelir. Günlük yaşamın bütünlüğü ona*

sonsuz bir onur verir. Bir ses konuşur onunla (bu ses senindir) ona şöyle der: "Şimdi kendini bütün insanlardan daha üstün sayabilirsin; hiç kimse senin hissettiklerini, düşüncelerini ne bilebilir ne de anlayabilir. Sana verdiği iyilik hissini hiç kimse tahmin bile edemez. Sen, geçenlerin seni tanımadığı, kendi yalnızlık inancını yaşayan bir kralısın. Ama ne ye yarar ki? Ruhu bu kadar iyi hissettiren bu aldırmazlığın egemenliğini taşıyor musun?" (Kula, 1986: 130)

Şaire göre, sarhoşluk, insanın ruhuna iyilik hissi verir. Böylece, insanlığın çirkin yüzünden uzaklaştırır. Başkaları tarafından anlaşılmanın sıkıntısı yok olur. Artık tamamen özgürdür ve kendi olmanın mutluluğunu yaşar. *Eskicilerin Şarabı* (Le Vin des Chiffoniers) adlı şiirde, şarap, şaire, acı veren gerçeği saklama gücü verir. Sınır tanımaz ve insanı yükseğe, imgesel göğe yükseltir. Şöyle der şair:

"Şarap, göz kamaştıran Pactole yuvarlayarak

Altınını uçarı insanlığına, kayarak

Gırtlığımızdan, yiğitlik şarkıları söyler,

Armağanlarıyla kral gibi saltanat sürer." (s.195)

Şarapla Tanrı arasında bir bağ, bir benzerlik kuran şair, bu içkiye kutsal bir anlam yükler ve şarabın sarhoş edici gücü sayesinde acılarını unutacağını, gökyüzüne yükseleceğini düşünür. "Bu büyüğü iksir sayesinde, yeryüzünün sınırlarını aşarak sonsuzluğun derinliklerine dalma cesaretini bulur, Prometheus'un dinamizmi için gerekli olan enerjiyi elde eder. Yaşamı güzelleştirmenin, derdi tasayı dışlamanın yolu içmekten geçer; şair, kadehinde gizemli bir evren yaratarak Tanrı'yla özdeşleşir. (Kula,1986:131)

Sanatla, aşkla kadınla, şarapla, yolculuklarla denediği bütün kaçış yollarına rağmen tekrar tekrar bataklığa sürüklenmekten kurtulamayan Baudelaire, kendisine uyuşturuculardan, içkiden ve anlık şehvet duygularından oluşan yapay bir cennet kurar.

2.5. Ölüm

Baudelaire'e göre ölüm, ne bir cezadır, ne de bir son. Ölümün insanın acılarının sonu olduğunu söyleyen şair, Kabirde Azap (Remords Posthume) adlı şiirinde ölümü şöyle tanımlar:

"Benim sonsuz düşümün sırdaşı olan mezar

(Zira mezar şairi hep anladı ve anlar)

Uykunun sürüldüğü bütün geceler boyu" (s.65)

Bu dizelerden de anlaşılacağı gibi, ölüm, insanın sürgünden ve acılarından kurtuluşu, düşüncenin sonsuz gerçeği bulduğu yeni bir başlangıç olacaktır. Ölüm bir sırdaş gibi şairin yalnızlığına, acılarına son verebilir. Ölüm tinsel bir boyuta geçiştir. Bedensel ölüm beraberinde ruhun ölümsüzlüğünü getirir. İdeal olana ulaşmak için ruhu maddenin tutsaklığından kurtarmak, özgürleştirmek gerekir. Özgür olmayan ruh yalnızlığa ve acı çekmeye mahkûmdur. Şair ölümü insanın tutsaklıktan kurtuluşu olarak görür. Ruhun özgürleşmesi için bedenden ayrılması gerekir çünkü ikisi birbirine zarar verirler. Gerçek olan ruhtur. Bunun için de beden yok olması dolayısıyla ölüm gerekir. Böylece insan, yeryüzündeki sınırlı, sıradan yaşamdan, yalnızlığından kurtulabilir.

Aşıkların Ölümü (La Mort des Amants) adlı şiirde şair, içini kemiren, onu bunaltan, derin yalnızlık karşısında son yolculuğunu yapmak ister. Ruhunu, bedenini, özdeğin egemenliğinden kurtaracak onu sonsuza ulaştıracak tek ve son kaçış yolunun ölüm olduğunu söyler. Ölümü sakın görüntüsüyle bir yeniden doğuş olarak nitelendirir ve şöyle der:

Yatağımız olacak usul kokular saçan,

Divanımız olacak mezarlar gibi derin,

En güzel iklimlerde ikimiz için açan

Çiçekler süsleyecek üstünü konsolların. (s.230)

Şair, mezarı bir düğün odasına sevgilerin kavuştuğu özel bir uzama dönüştürür. Ölüm ne yaşamın kesin bir sonudur ne de kesin yok oluşturmaz, ruhla beden ayrılması ve sonsuzla buluşmadır. Bu yeni dünyada ne derin yalnızlıklar, sıkıntılar, karamsarlıklar ne de insanlık durumunun içinde bulunduğu trajedi vardır. Ölümü, sürgün edilmiş, mutsuz ve zavallı insanların ilacı olarak görür. Ona göre ölüm, Hıristiyanlıkta olduğu gibi, bir ceza değil, insanlık açısından kurtuluş, ödüldür. Ölüm sayesinde şair göksel sırrı çözüp sonsuz bir huzura kavuşabilir. Ölümden korkmak ise boşunadır çünkü ölüm tüm yaşayanların kaderidir. Hiçbir canlı onun gelmesini engelleyemez. Kovulduğu cennete dönmenin, güncel yaşamın sıradanlığından kurtulmanın tek yoludur.

Yoksulların Ölümü adlı şiirde şairin belirttiği gibi, eğer ölüm olmasaydı, ruhu özdeğe hapis edilmiş olan insan, kötünün hüküm sürdüğü bu dünyada hep uçurum kenarında yaşamak zorunda kalacaktır:

Ölüm! Sensin avutan, sensin yaşatan bizi;

Sensiz tek umudumuz, yaşamın hedefisin,

Tıpkı bir iksir gibi estirip beynimizi

Ayakta durabilme cesareti verirsin;

Fırtınalar, karlar ve çiyyer içinden sızan

Titrek alevlerinde ışıır kara ufkumuz;

Sensin adı betikte geçen- o tanınmış han,

Sende yer, içer, uyur ve sende otururuz. (s.231)

Yeryüzünde yaşayanlar şeytanın elinde oyuncakken, ölümler, ikiyüzlülükten uzakta saf ve tinsel olanı, günahsız olanı yaşarlar. Baudelaire'e göre yoksulların ölümden beklediği, yoksulluklarına karşılık bir ödüdür. Ölüm onları tüm yaşanan boyunca istedikleri huzura ve dinlenmeye götürür. Şiirde ölüm bir han, mezarsa bir huzur yeri olarak gösterilir.

Baudelaire üzerine çalışmalar yapan Michel Truffet, ölüm hakkındaki düşüncelerini şöyle ifade eder: "Ölüm, yaşamın beslediği acıya verilen tek yanıt, acıdan kaçmanın tek çıkış yoludur. Bütün özgürlük girişimleri boşa gittiğinde; ideale olan bütün atılımlar hüznün verici bir düşünüşle sonuçlandığında, bir inanca duyulan tam bağlılık şüpheli bir kazanç uğruna varlığın özgürlüğünü kısıtlayan bir bahis olduğunda, gerçeklik gösteren tek varlık ölümdür. Kuşku götürmez, gerçek yolculuğu sunan odur, bilinen "dünyanın dışına çıkma" düşüncesi, bilginin soluklaştırdığı heyecansız bir dünyanın usanç veren görünümünün incittiği kişiye yepyeni izlenimler muştular."(Truffet, 1973: 91)

Ne sanat, ne yolculuk, ne kadın, ne de uyuşturucular şairi sürgün edilmişlik duygusundan kurtarabilmiştir. Böylece ölüme sığınır ve bunu doğrularcasına şöyle der şair:

Ölüm ey koca kaptan, yelken açalım artık!

Sıkıldım bu ülkeden, Ölüm! Tutalım yolu!

Gök, deniz varsın olsun katran gibi karanlık

Yüreklerimiz, bilirsiniz ışıklarla dolu! (s.267)

Tüm bu deneyimlerden sonra Baudelaire insanlık durumunun üstüne çıkmanın boş olduğunu kabul eder. Bu iğrenç dünyada, iç sıkıntısından, yalnızlıktan, kötülüklerden kurtulmak için ölümü beklemekten başka çare yoktur. Ölümü bir dost, bir kurtarıcı, ruhunu özgürleştirecek, onu bu cehennemden uzaklaştıracak tek güç olarak gören şair büyük bir coşkuyla, arzusuyla ölümü davet eder. Baudelaire 1867 yılında, bir hayat kadınından bile bile kapıldığı frengi nedeniyle, kırk altı yaşında; ardında tüm dünya edebiyatını etkileyecek bir başyapıt bırakarak, çok sevdiği annesinin kollarında ölür.

SONUÇ

Baudelaire, iyiyi anlayabilmek için kötüyü tanımak gerektiğini çok iyi bilen ve bunu her fırsatta karşıtlıklarla gösteren bir şairdir. Bunu, sadece içerik olarak değil, kitabının başlığına bir tarafta ‘kötülük’ diğer tarafta iyiliğin güzelliğinin imgesi ‘çiçek’ sözcüklerini yan yana getirerek de kanıtlamıştır. *Kötülük Çiçekleri*’nde tüm hayatı boyunca vicdanıyla nasıl hesaplaştığını ve kötülle iyinin bitmek bilmeyen savaşını anlatır. Necib Fazıl Kısakürek *Esrar* isimli hikâyesinde, şairin yaratımı ‘Bilmeden Allah’ı aramak ihtiyacıyla yolunu şeytana saptırmanın destanı...” (Kısakürek,1992: 251) olarak nitelendirir. Baudelaire, düş ve gerçek arasında bölünmüş, arzu ve istekleri arasında çelişkiler yaşayan bir insandır. Bu ikiyüzlü doğasının sonuçlarını irdelemek için tüm yaşamı boyunca var gücüyle çabalar. Onun gerçek doğası olan ilk doğası, bedenine hapsedilmiştir. O, bunu çıkarma çabası içindedir. Bunu başarabilmek için bilincine ve düşüncelerine sıkı sıkıya sarılması gerektiğinin farkındadır.

Ona göre, insan, ancak imgelem gücüyle görülmeyen dünyayı görünür kılabilir. Böylece düşünen ve hisseden yanıyla manevi bir varlığa dönüşür. Baudelaire kendine ve insanlığa çok derinlerden, kendi varoluşunun özünü unutmadan bakar. Jean-Paul Sartre’in dediği gibi: “Baudelaire kendini hiçbir zaman unutmayan adamdır. Görürken de kendine bakar o, baktığını görmek için bakar.”(Sartre,1997) Belki de insanlara doğru yolu göstermenin en iyi biçimi, onlara yanlışlarının, hatalarının gösterilmesidir. “*Ünlü ozanlar şiir ülkesinin çiçekli illerini çoktan bölüşmüşlerdi. "Kötülükten Güzelliği çıkarmak güç mü güçtü; gene de hoş geldi bana bu durum"* (S.330) diyen ve bize kötünün iyiyi aynı anda nasıl anılabileceğini gösteren şair, yitik cennetinin arayışında bizi de bu düşsel yolculuğa davet eder. Gaston Bachelard’ın dediği gibi, "hangi dramı resmederse resmetsin, şiirin kendine özgü bir mutluluğu vardır."(Bachelard, 1998: 12)

Yeryüzünü bir cehennem olarak nitelendiren şair, yalnızlığın acı veren yüzünden kurtulmak, toplumun gerçeklerinden uzaklaşmak için çeşitli arayışlara girer. Sanat, Baudelaire gibi sürgün edilmişlik hissi içinde acı çeken bir şair için ilk kaçış yolu olur. Sonsuzluk ülkesine ulaşmak, evrenin sırlarını çözmek için sanata sığınır. Ama sanat ona mutlak gerçeğin sınırlarını zorlama gücünü vereceğine, onu çepeçevre saran, çirkin, bayağı, aşağılık bir toplumun ortasına iter. Bu kadar çirkinliğin, kötülüğün, günahın olduğu bir toplumda güzeli arama çabası boşa çıkar.

Bir başka kaçış yolu olarak yolculukları deneyen şair, nereye giderse gitsin kendisinden kaçamayacağını, yer değiştirmenin durum değiştirmek olmadığını anlar. Baudelaire’in aradığı yolculuklar, düşsel yolculuklardır. Şair, kısa süreli uzamdan kaçışların onun acılarını dindiremeyeceğinin, yeryüzü gerçeğini değiştiremeyeceğinin bilincindedir.

Baudelaire’in maddenin tutsaklığından, gerçeğin acı veren yüzünden kurtulmak için denediği bir başka kaçış yolu da kadınlar olur. Onu ölümlü bu dünyadan, kaderinden uzaklaştırıp özgürleştirecek yerde, kadın; şairi günaha, acıya uçuruma iter. Ancak bir kadın tarafından sevilme ihtiyacını hep duyan Baudelaire’de kadın kimi zaman koruyucu bir anne kimi zaman ateşli bir sevgili, kimi zaman da bir tanrıça imgesine dönüşür.Kadını yıkıcı gücünden dolayı doğa ile özdeşleştiren şair, kadının

onun yükselme çabalarını engellediğini ve ruhunda tensel şehvet arzusunu uyandırarak sınırlı olanı yaşamaya zorladığını ileri sürer.

Baudelaire yeryüzündeki insanlık durumunu aşmak, sonsuz, mutlak olana yükselmek için başka bir kaçış yolu olarak içkiye ve uyuşturucuya sığınır. Sarhoşluk sayesinde Tanrı'ya yaklaşacağını, O'nunla özdeşleşeceğini, tinsel bir doyuma ulaşarak özdeksel dünyanın acısını unutacağını düşünür. Kovulduğu cennete tekrar dönmek, yalnızlığını, iç sıkıntısını unutmak için uyuşturuculara yönelir. Ama sarhoşlukla kurduğu yapay cennet kötü ve anlık olur. Ölümden başka bütün kaçış yollarının geçici olduğu gerçeğine ulaşan şair ,ölümü bir dost, bir kurtarıcı, ruhunu özgürleştirecek, onu bu cehennemden uzaklaştıracak tek yol olarak görür ve büyük bir coşkuyla ölümü çağırır.

KAYNAKÇA

- Aka, Pınar, (2013) *Yahya Kemal ve Etkinin Boyutları*, Opus yayınları, Ankara.
- Bachelard, Gaston, (1998).*La poétique de l'Espace*, Quadrige, Paris.
- Baudelaire, Charles, (1972).*Les Fleurs du Mal*, Édition Galimard, Paris.
- Baudelaire, Charles, (1992). *Critique d'Art*, Gallimard, Paris.
- Baudelaire, Charles, (1980) .*Çoklukta Birlik*, Çev. S.Eyuboğlu, Cem Yay., İstanbul.
- Baudelaire,Charles,(1967).*Mon Cœur Mis a Nu et Pauvre*, Çev.: Suut Kemal Yetkin,
Baudelaire ve Kötülük Çiçekleri, Varlık Yayınları,
- Baudelaire, Charles (1999).*Kötülük Çiçekleri*, çev. E.Alkan, Varlık Yayınları, İstanbul.
- Baudelaire, Charles (2001). *Kötülük Çiçekleri*, çev.: S. Maden, Çekirdek Yay., İstanbul.
- Baudelaire, Charles (1982). *Paris Sıkıntısı*, Çev. Tahsin Yücel, Adam Yay, İstanbul.
- Baudelaire, Charles,(2008). *Yapma Cennetler*, Telos Yayınları, İstanbul.
- Borgal, Clément,(1962). *Baudelaire*, Édition Universitaire.
- Galand ,Rene, (1969). *Baudelaire-Poétique et Poesie*, Editions A.G. Nizet,Paris.
- Güngör, K., Tülin, (2002). *Kötülük Çiçekleri'nde Baudelaire'in Trajik Konumu*, Nedim Kula tarafından danışmanlığı yapılan Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi.
- Gedik, Ali Fuat (1946). *Bir Etüt, Baudelaire*, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul.
- Sartre, Jean-Paul,(1997). *Baudelaire*, Payel Yayınları, Çev. Sait Maden, İstanbul.
- Kitab-ı Mukaddes,(1996). Ohan Matbaacılık, Bab 1, İstanbul.
- Kısakürek, Necib Fazıl,(1992).*Hikâyelerim*, Büyük Doğu Yay., 5. Basım, İstanbul.
- Kula, Nedim, (1986) , *Le Thème de la Solitude dans les Fleurs du Mal*, Y.L. Tezi,Sivas.
- Kösemihal, Bedia, (1983).*Charles Baudelaire'in Mektupları*, Düşün Yayınları.
- Marc Eigeldinger, (1961). *Le Platonisme de Baudelaire*, La Baconniere, Neutchatel.
- Özmen, Kemal, (1996).Baudelaire'den *Tarancı'ya Kokular, Renkler ve Sesler*, Frankofoni, no:8, Ankara.
- Paglia, Camille, (2001). *Cinsel kimlikler, Nefertiti'den Emily Dickinson'a sanat ve çöküş*, Epos Yayınları, Ankara.
- Sunel, A.Hamit, (1978). *Baudelaire'in İnsan Kavramı ve bu Kavramın Oluşumunda Yaşamının Etkisi*, F.D.E Yazın Dilbilim Dergisi, Hacettepe Ün.,Cilt 1 Sayı 3.
- Truffet, Michel, (1973). *Les Fleurs du Mal, Baudelaire*, Librairie Hatier, Paris.
- Yetkin, Suut Kemal, (1967). *Baudelaire ve Kötülük Çiçekleri*, Varlık Yayınları.